

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม้พระพุทธศาสนา จะได้เข้ามาตั้งมั่นเผยแผ่ในดินแดนแหลมทอง ตั้งแต่เมื่อครั้งประมาณ พ.ศ. 234 โดยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้ส่งพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าสมณทูตนำพระพุทธศาสนาเข้าประดิษฐานในสุวรรณภูมิ ซึ่งมีข้อสันนิษฐานจากหลักฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะทางภูมิศาสตร์ว่า น่าจะเป็นบริเวณทางตอนใต้ของแถบเมืองตะกั่วป่า นครศรีธรรมราช ไซยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535) จนคนไทยส่วนมากถือตนเองเป็นพุทธศาสนิกชน นับถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่า 2,000 ปีแล้ว

แต่ ประเวศ วะสี (2536) ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องทิศทางการพัฒนาสังคมว่า ทั้งที่ประเทศไทยเป็นสังคมพุทธอันมีพุทธธรรม ซึ่งเป็นผลของปัญญอันวิเศษสุดเท่าที่มนุษย์จะพึงคิดได้ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต แต่ทำไมประเทศไทยจึงมีปัญหาคีลธรรมที่รุนแรงมากมาย เช่น การทุจริตคอร์รัปชัน อาชญากรรมที่รุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ปัญหาโสเภณีเด็กจนถูกประจานในสังคมโลก โดยหนังสือพิมพ์และดิ๊กชันนารีลองแมน ปัญหาโรคเอดส์ที่กำลังแพร่ระบาด ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งทำให้เกิดสภาวะเสียความสมดุลทางนิเวศ เกิดความแห้งแล้งและภัยธรรมชาติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ชีวิตของคนในสังคมถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง เกิดความขัดแย้ง เพื่อแย่งชิงทรัพยากรระหว่างประชาชนคนยากจนที่ไม่มีอำนาจกับผู้มีอำนาจและทุนทรัพย์ ซึ่งกำลังเป็นปัญหาใหญ่ ที่หากไม่ได้รับการแก้ไขจะลุกลามเป็นจลาจลขึ้นมาในอนาคต ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นทั้งที่เป็นเมืองพุทธ

สาเหตุของการเกิดปัญหาในสังคม ความเสื่อมทางจริยธรรมโดยเฉพาะในวงราชการ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน มีสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เกิดจากค่านิยมในการบริโภคที่เกินฐานะของตน พึงเพื่อ ใช้จ่ายทรัพย์เพื่อซื้อสิ่งของมาอำนวยความสะดวกแก่ตนเองโดยไม่คำนึงถึงรายรับ จนมีภาระหนี้สินและเกิดแรงจูงใจในการทุจริตประพฤติดมิชอบ ประกอบกับสภาพแวดล้อมอย่างอื่น เช่น ข้าราชการบางคน ปีแรกที่เข้าทำ

งานก็มีอุดมคติ ไม่รีดไถ แต่พอเวลาผ่านไปก็ปฏิบัติเหมือนกับรุ่นพี่ที่อยู่ในที่ทำงานเดียวกัน ทั้งนี้ เพราะเห็นคนที่อยู่ก่อนทำ ช่วยกันปกปิดความผิด จนเกิดการยอมรับและเห็นว่าความผิดนั้นไม่ใช่ เรื่องร้ายแรง ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติตามกันไปในที่สุด

2. เกิดจากสภาพการขาดตัวแบบที่ดี ผลงานการวิจัยหลายฉบับกล่าวไว้ว่า ในองค์การที่ไม่มีตัวแบบในการกระทำความดี บุคคลจะโกงมากขึ้น แต่ถ้าอยู่ในองค์การที่มีตัวแบบในการกระทำความดี มีแรงเสริม หรือได้รับรางวัลแล้ว บุคคลทำดีมากขึ้น ฉะนั้นผู้บริหารควรเป็นต้นแบบหรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) เพราะผู้นำเป็นจุดสนใจแห่งองค์การ

3. การขาดการตรวจสอบและติดตามผล ในหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อผู้บริหารมีนโยบายเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมแล้ว หากมีการตรวจสอบติดตามผลให้ข้อเสนอแนะอยู่เสมอ ก็จะทำให้ปัญหาในหน่วยงานหรือองค์การนั้นลดน้อยลงและหมดไปในที่สุด (บุญชัย จงกลณี, ม.ป.ป.)

ในขณะที่การจัดการศึกษาปัจจุบันได้เน้นถึงความเจริญของศาสตร์สาขาต่าง ๆ และสนใจที่จะพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อแสดงถึงความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากความพยายามที่จะค้นคว้าวิจัยสิ่งประดิษฐ์ขึ้นในโลก และศึกษาไปถึงจักรวาลและอวกาศนั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากลับแสดงว่า การศึกษาที่แท้จริง คือการค้นคว้าวิเคราะห์ตนเองและเน้นการฝึกหัดอบรมตนก่อน ทรงเห็นว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ ผู้ฝึกตนได้แล้วเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในบรรดามนุษย์ทั้งหลาย ศักยภาพสูงสุดของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ หากเขาฝึกหัดอบรมตนโดยหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมกาย วาจา และจิต ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตที่ดีด้วยปัญญา นำวิถีทางสายกลางอันสุจริตชอบธรรมอันวชิระโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม (สุนทรวิวัฒน์, ม.ป.ป.)

การศึกษาสามประการอันนำไปสู่การฝึกฝนตนเอง เพื่อก้าวไปบนหนทางที่ถูกต้อง สู่จุดหมายปลายทางสุดประเสริฐ นับได้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นอริยมรรคกำหนดย่อ ศีล คือ วินัยของบุคคล เพื่อควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เบียดเบียนตนและผู้อื่น ก่อให้เกิดความลำบากในชีวิตและสังคม ผู้ฝึกตนในศีลดีแล้วย่อมนับเป็นผู้ซัดเซตกลากิเลสหยวนออกจากตนได้ สมาธิ คือ การควบคุมความนึกคิดมิให้ลุ่มหลงรสสัมผัส มิให้ลี้เลื่อง ง่วงเหงาหรือซึมเซา แต่มุ่งให้ใจสะอาด สงบ สว่างและเข้มแข็งมีพลังตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เพื่อเจริญปัญญาให้รู้แจ้ง ถึงวิถีทางธรรมชาติธรรมดาของชีวิตอันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้และไร้แก่นสารความเป็นตัวตน (ระวี ภาวิไล, 2528)

ตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนเป็นตำแหน่งซึ่งมีเกียรติและได้รับการยกย่องจากคนทั่วไป เป็นผู้ผู้นำในองค์การและผู้นำสังคมที่สำคัญ หากพิจารณาในบทบาทหน้าที่แล้ว ผู้บริหารโรงเรียนต้องดูแลรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคลสองกลุ่ม คือ ข้าราชการผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา กับนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียน การรับผิดชอบต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารโรงเรียนสมควรที่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นตัวอย่างที่ดี มีบุคลิกภาพที่ดี มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่แก่ข้าราชการ (มนเทียร ม่วงศรีศักดิ์, 2535) ส่วนการรับผิดชอบต่อนักเรียนนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการจัดการศึกษา โดยสร้างเยาวชนของชาติให้มีคุณลักษณะตามจุดหมายและหลักการของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

1. ด้านปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะ ฝึกซ้อมข้อดี คุณและโทษ สิ่งที่ดีควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความเป็นจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย รู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก

2. ด้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม มีความละเอียดต่อการกระทำความผิด มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รู้จักพอ มีสมาธิและความอดทนหนักแน่น อันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานและการดำรงชีพ

3. ด้านร่างกาย บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและสมาชิกในครอบครัว สามารถพัฒนาสมรรถภาพร่างกายให้เหมาะสมกับการงานและอาชีพ

4. ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กรและสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกัน มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของตนและผู้อื่น ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

ในการกิจการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนระดับประถมศึกษา นั้น หากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว จะพบว่าองค์ประกอบแห่งความสำเร็จในงานอย่างมีประสิทธิภาพมีสามประการ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นไตรสิกขาของการบริหาร คือ ประการที่หนึ่ง การครองตนและครองคนให้อยู่ในวินัยข้าราชการและการปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายว่าด้วยเรื่องนั้น โดยทั่วไปแล้วระเบียบกฎหมาย

บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติและป้องกันมิให้เกิดความเสียหายหรือบกพร่องต่อราชการ ถือเป็น ศีลสิกขาของการบริหาร ประการที่สอง ความเอาใจใส่ติดตามกำกับนิเทศและประเมินผล เพื่อ ปรับปรุงงานที่ปฏิบัติให้บังเกิดผลสมบูรณ์ ถือเป็นจิตสิกขาหรือสมาธิของการบริหาร ประการที่สาม การปฏิบัติงานโดยยึดถือหลักวิชาการ คือใช้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการปฏิบัติ หรือการ จัดการให้ผู้มีทักษะความสามารถ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้ปฏิบัติ ถือเป็นปัญญา สิกขาในการบริหาร

ทฤษฎีซึ่งถือเป็นหลักการบริหารการศึกษาในปัจจุบันโดยทั่วไป เป็นทฤษฎีของนักการศึกษา ต่างประเทศ หากพิจารณาในแง่ของสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ปฏิบัติ อาจพบว่าเป็นสาเหตุ หนึ่งที่ทำให้การจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ผู้ดำเนินการวิจัยจึงสนใจ ที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานกับการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถาน ศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นทฤษฎีตามหลักธรรมของพุทธศาสนา เพื่อนำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา

1.2.2 เพื่อศึกษาการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษา

1.2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานกับการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา และศึกษาความสัมพันธ์รายชื่อของการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ของผู้บริหารสถานศึกษา

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 เป็นประโยชน์ต่อสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาบุคลากร

1.3.2 เป็นการส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษา ตระหนักในความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธานุศาสน์ในฐานะพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยเสริมศักยภาพในการบริหารงานได้ด้วย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานและการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ในขอบเขตดังนี้

1.4.1 แบบสอบถามของผู้ตอบไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ จะถือว่าแบบสอบถามฉบับนั้นไม่สมบูรณ์

1.4.2 การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ถือเอาการปฏิบัติในระดับโลกียะ เป็นเกณฑ์ คือ

- 1) การปฏิบัติตนเรื่องศีล เป็นการปฏิบัติในชั้นการถือเบญจศีลและอุโบสถศีล
- 2) การปฏิบัติตนเรื่องสมาธิ เป็นการปฏิบัติสมาธิในระดับฌณิกสมาธิ
- 3) การปฏิบัติตนเรื่องปัญญา เป็นปัญญาในระดับทวิจฺจุหรือมโนภาพ ทั้งที่เป็นสุดตมย

ปัญญา จิตตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา

1.4.3 กรอบของการศึกษาการปฏิบัติงานในการวิจัยครั้งนี้จำแนกตามภารกิจการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 6 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานการเงินและพัสดุ งานอาคารสถานที่ และงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

การตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง เป็นไปตามสภาพความเป็นจริงทั้งในด้านการปฏิบัติงาน และการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การปฏิบัติงาน หมายถึง ระดับผลการปฏิบัติงาน ความรู้ความเข้าใจ การปฏิบัติงาน ตามภารกิจการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในงาน 6 ด้าน

การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาไตรสิกขา หมายถึง ระดับการปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ดีของพระพุทธรศาสนา มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ ชั้นศีล ชั้นสมาธิ ชั้นปัญญา

ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ ในสังกัด
สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม

ชนิกสมาธิ หมายถึง สมาธิขั้นต้นที่คนทั่วไปสามารถนำมาฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการดำรง
ชีวิตที่ดีได้

ปัญญาระดับทวิภูมิหรือมโนภาพ หมายถึง ความรู้ ความเห็น ความเชื่อถือ ความเข้าใจตาม
นัยเหตุผล ทศนคติในการมองโลกและชีวิต ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ

สุตตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฟัง การอ่าน การค้นคว้า

จิตตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาไตร่ตรอง

ภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติ การปฏิบัติในกิจทางโลก หรือการ
ฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบ
ด้วยกิเลส